

Gondolatok a magyar regionális tudomány margóján

Thoughts on the margin of Hungarian regional science

FÁBIÁN ATTILA

FÁBIÁN Attila: egyetemi tanár, Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar, Nemzetközi és Regionális Gazdaságtani Intézet; 9400 Sopron, Erzsébet u. 9.; fabian.attila@uni-sopron.hu; <https://orcid.org/0000-0003-2052-1607>

KULCSSZAVAK: hozzászólás; regionális tudomány; jövőkép; oktatás

Attila FÁBIÁN: professor, Institute for International and Regional Economics, Alexandre Lamfalussy Faculty of Economics, University of Sopron; Erzsébet u. 9., H-9400 Sopron, Hungary; fabian.attila@uni-sopron.hu; <https://orcid.org/0000-0003-2052-1607>

KEYWORDS: comments; regional studies; visions; education

Hozzászólásomat a Soproni Regionális Tudományi Műhely tagjainak nevében és kollégáim véleményét kikérve állítottam össze. A Műhely tagjai: Tóth Balázs István intézetigazgató egyetemi docens, a műhely vezetője, Kulcsár László professor emeritus, Fábíán Attila egyetemi tanár, Pappné Vancsó Judit egyetemi docens, Jankó Ferenc egyetemi docens, Bazsóné Bertalan Laura egyetemi adjunktus, Hegedűs Judit doktorandusz, Tóth Tímea doktorandusz.

A regionális tudomány jövőjéről

Fontos kérdés, hogy a regionális tudomány miként tudja önmagát elhelyezni és láttatni a megváltozott akadémiai környezetben, másrészt pedig, hogy a felsőoktatásban mi módon tudja jelentőségét megerősíteni. Hangsúlyoznunk kell integráló szerepét (a gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai, szociológiai, kulturális antropológiai, történelemtudományi, közgazdaságtani vonatkozásában), másrészt rá kell mutatnunk a specializációban rejlő lehetőségeire. Ez utóbbi alatt azt értem, hogy számos tudományterülettel kialakítható vagy elmélyíthető az interdiszciplináris kooperáció, beépíthetők a területi kérdések és vizsgálati módszertan például az üzleti fejlesztések, intelligens helyi hálózatok, életminőség és biztonság, ingatlanfejlesztés, marketing, geopolitika, turizmus stb. kutatásába.

Általában erősödik az igény az endogén eredetű regionális növekedési teljesítmény mérésére és modellezésére, melyben megerősödik a kultúra, a kreativitás, az egészségügy, a szociális ellátás, a környezeti hatások vizsgálata, bele-

értve a városok fenntarthatóságát is. Mindeközben a fizikai és virtuális világ viszonyrendszere, a gazdasági és társadalmi versenyképesség új dimenziói markánsan átalakítják majd az önkormányzatok irányítási szerepét, jelentőségét és összetettségét. A lokális gazdaság versenyképességének egyik fontos építőköve lesz a helyi önkormányzat versenyképessége, kreativitása és dinamizmusa.

A térségi folyamatok jelentősége a világban általában is erőteljesen növekszik. Nincs olyan fontos kérdés, probléma, amelynek esetében mellőzhető lenne a területi folyamatok megértése, a regionális szemlélet, akár tudományos, akár kormányzati megközelítésről van szó. A hagyományos térbeli hálózatok az immateriális, kognitív tudáshálózatok irányába mozdulnak el, a mentális térképek újrarajzolásának igényével. A térbeli folyamatok átalakuló dinamikája, a gyors és lassú jelenségek kiszámíthatatlan váltakozása átalakítja az ellenállóképesség társadalmi és gazdasági elméletét, az evolúciós földrajzot és felerősíti az egymással összekapcsolódó mikro-, mezo- és makroszintek megismerésének igényét a térstatisztika és az ökonometria jelentőségének megerősödésével.

Egy másik aspektusból tekintve tudományterületünk helyzetére, zavart okoz az, hogy a regionális tudomány nem tudja teljes mértékben magába integrálni a vidéki térségi kutatásokat és a *vidékfejlesztést*. Ma már nincs mértékadó, nemzetközileg elismert irányzat, amely a mezőgazdasághoz kötné a vidékfejlesztést. Tudományos szempontból semmi nem indokolja a vidékfejlesztés és a mezőgazdaság ilyen mélységű összekapcsolását. „Magyarországon az előzetes adatok szerint a mezőgazdaság 3,6%-kal járult hozzá a bruttó hazai termék (GDP) termeléséhez 2018-ban. A bruttó hozzáadott értékéből 4,3%-ot adott az agrárium, a beruházásokban 4,1, a foglalkoztatásban 4,8% volt az aránya” (KSH 2019: 3.). Mégis mi indokolja akkor ezt a kapcsolatot? Csakis az érdekérvényesítésről lehet szó, mert az EU-ban a mezőgazdasági lobbisikeresen törekszik a vidékfejlesztési és környezetvédelmi források ellenőrzésére. A mezőgazdaság ma már nem a vidéki területek leglényegesebb gazdasági szektora, legfeljebb a megművelt területek nagyságát illetően. Ugyanakkor a vidéki társadalom és gazdaság, a kisvárosok jelentőségének felértékelődésével együtt, inkább illeszthető a regionális tudomány komplex vizsgálati területéhez.

A regionális tudomány az *egyenlőtlenségek*, egyben a regionális versenyképesség, a lokalitás tudománya is, amely magában foglalja a települési, gazdasági, társadalmi, kulturális egyenlőtlenségeket, amelyek eredete a történelemben gyökerezik. A *Területi Statisztikában*, a *Tér és Társadalomban* publikált tanulmányok sora meggyőzően támasztja alá, hogy a regionális egyenlőtlenségek meglehetősen stabilitással bírnak. Mi ennek az oka? A regionális tudomány válaszolhat erre, ha nézőpontját tovább tagítja a kapcsolódó tudományágak felé.

Az egyenlőtlenségek a városok és a falvak között egyaránt megtalálhatók, mindkettőnek regionálisan értelmezhető okai vannak. Ez az egyenlőtlenség alig változott az elmúlt 100–200 évben, keletkezésüket pedig korábbra datálhatjuk. A térbeli ökonometriai elemzés és szimuláció felhasználásával a regionális egyen-

lőtlenségek vizsgálata kiterjedhet az agglomeráció versus eloszlás, hatékonyság, valamint a regionális gazdasági növekedés és a régiók közötti egyenlőtlenségek közötti kapcsolat értékelésére, továbbá az infrastruktúráberuházások hatásainak és hatékonyságának elemzésére eltérő társadalmi és gazdasági szerkezetű térségekben.

A regionális tudományban a város központi helyet kap (ezt Szirmai Viktória kutatásai jól mutatják), de nem egyértelmű a városok s térségeik összefüggésrendszere, ezért ezt a kérdést kiemelten kellene kezelni. A várost és vidékét nem hierarchikus szemlélettel kell megközelítenünk, hanem horizontálisan, azaz a partneri viszonyok és a kooperáció lehetőségei mentén. Ez nagyon nehéz feladat, de a jövőbeni kutatási témákat is eszerint lehetne kialakítani.

Fontos lenne továbbá a 2021-es népszámlást jobb területi bontású adatok gyűjtésére is felhasználni, e vonatkozásban érdemes lenne együttműködnünk a Központi Statisztikai Hivatallal, és élhetnénk előzetes módszertani és adatgyűjtési ajánlásokkal is.

A tudományos közösség jövőképe

A *Regionális Tudományi Bizottság* (RTB) és a *Magyar Regionális Tudományi Társaság* (MRTT) együttesen és egyedülként képviseli a regionális tudományt Magyarországon. Mivel tudományterületünk az integrációt állítja középpontba, nagy centripetális erőnk maradt eddig kihasználatlanul. Kérdés, hogy a jelenlegi, régiók szerinti tagozódás megfelelő-e. A társtudományok egyes régiókban nem játszanak számottevő szerepet, ezért lehet, hogy a jövőbeni konferenciákat, workshopokat nem régiók szerint, hanem tudományközi módon kellene szervezni. A határokon túlmutató témákat pedig képviselni kell az egyéb tudományos és politikai intézmények körében is. Ha a társaság felvállalja ezt az integráló szerepet, másként tárgyalhat a politika irányítóival és másként léphet fel a környező országokban is. A magyar regionális tudomány pályája az MRTT tagságának összetétele által is irányt vált. A fiatal kutatók előretörése (lásd az MRTT új elnökségének összetételét) új utakat tör és új kutatási témákat mutat fel.

Az oktatásról

Az írásban felsorolt egyetemi képzéseken a csökkenő hallgatói létszám szoros összefüggésben lehet azzal, hogy a regionális tudomány iránt érdeklődők, főként azok, akik a *gyakorlatban* szeretnék tettekre váltani a megszerzett tudásukat, és *nem kutatóként* kívánnak dolgozni, nem látnak reális esélyt a munkaerőpiacon való elhelyezkedésre. Vajon hol tud ma elhelyezkedni egy területfejlesztő geográfus, vagy egy regionális gazdaságtan szakirányon végzett hallgató? A beiskolázásnál

megkapják-e a leendő hallgatók az erre vonatkozó információkat? Egy középiskolás diáknak, illetve alapképzésben résztvevő hallgatónak csak homályos elképzelései vannak arról, mit takar egy-egy nehezebben értelmezhető nevű szak, szakirány. Az egy-egy szakirányra történő beiskolázás sikeressége nyilván függ a toborzás minőségétől is. Ezzel párhuzamosan tapasztalhatjuk, hogy a *turizmus* nem csupán egyre komolyabb bevételtermelő tényező, hanem észrevehetően új diszciplínaként a felsőoktatásban is megjelenik, helyet követelve magának – *minek a rovására?*

A geográfusképzés felől nézve is kételkedhetünk az utánpótlás biztosításában (egyelőre minőségét, később nyilván volumenét tekintve is), hiszen a földrajztudomány egyre inkább marginalizálódik, és az alapoknál szenved a legnagyobb veszteséget: az egyébként is minimálisra szabott összes óraszám mellett, a gimnáziumok kivételével, gyakorlatilag kikerült a középfokú oktatásból. (Kivéve a turizmus-vendéglátás területén.) Mivel a földtudományokhoz kapcsolódó betölthető állások szintén csekély jövedelemmel biztatnak, ezen a tudományos mezsgyén sem várható a fiatalok tolongása. Néhány egyetem minden szinten el tudja látni a regionális tudomány általános oktatását (Szeged, Pécs, Miskolc és Győr), ahol még vannak hagyományai tudományterületünknek (ilyen Gödöllő, Sopron, Budapest), ott a regionális oktatás specializációjára van szükség. Például a turizmuson belül vizsgálhatók az üzleti kapcsolatok térbeliségének kérdései (regionális gazdaságfejlesztés, városökonómia), továbbá el lehet indulni a marketing regionális kérdései, a geopolitika, vagy az ingatlanfejlesztés kutatása felé. Ez növelné a hallgatók jövőbeli elhelyezkedési lehetőségeit. Nagy szükség lenne Lengyel Imre és Rechnitzer János „*Regionális gazdaságtan*” című alapmunkájának megújítására is, hiszen az elmúlt tizenöt év egyik igazodási pontja volt. A doktori iskoláknak és programoknak pedig témameghirdetéseikkel szükséges nyitniuk az üzleti világ szereplői felé, hiszen később ők lesznek azok, akik a jövőbeni kutatási kérdések jelentős részét megfogalmazhatják számunkra. *A regionális tudomány a nyitottság, a kooperáció és integráció tudománya lehet, hagyományos értékeinek sérülése nélkül.*

A kéziratról

Négy iskolateremtő és meghatározó egyéniség a regionális tudomány körületekintő keresztmetszetét adta közre írásában. Egyszerre olvashatunk tudományterületünk több évtizedes ívéről és a szerzők saját hozzájárulásáról ehhez a nagyon sokszínű folyamathoz. Tudományos centrumok, egyetemi képzések, nemzetközi kapcsolatok épülése és fejlődése követhető nyomon a tanulmányban. Hol a helyünk? Lesz-e utánpótlás, lesz-e, aki továbbmegy a hagyományos utakon és új felfedezésekre indul? Az 1990 előtti első generáció megeremtette a stabilitás lehetőségét az MTA-n belüli pozíció megerősítésével, a nemzetközi ismertség és elismertség, a tudományos kutatás és a megfelelő tartalmú oktatás létrehozásá-

val. Szomorúan néztük végig szakterületünk mellőzését, a sokrétű egyetemi képzés és a tudományos önállóság összezsugorodását. Merre tovább? Mennyire merjünk optimisták maradni? A szerzők a múlt és a jelen személetes áttekintése után a jövőkép és javaslatok fejezetét inkább újabb vitaindítóul szánták nekünk és tanítványaiknak.

A tudományos eredmények közreadása kapcsán a szerzők említést tesznek a Kárpát-medence régiói sorozatról, amely még nem teljesen befejezett történet, hiszen hiányzik Észak-Magyarország és elegáns lehetne egy, a sorozat teljes időtartamát átölelő összefoglaló kötet megjelentetése is, amely egyben „tanúfát” állíthatna a korszak regionalistáinak. A kapcsolatrendszer blokkban nem esik szó a *Central European Conference in Regional Studies* (CERS) jelentőségéről, bár igaz, ez inkább MRTT-hez köthető nemzetközi együttműködés, mintsem RTB-s történet, bár a két szervezet között – jól tudjuk – kellően nagy az átfedés.

A szerzők fontosnak tartják a regionális tudományi fórumok biztosítását, de az sehol nem jelenik meg, hogy a még működőket (pl. Regionális Tudományi Esték, a dél-alföldi tagozat kezdeményezése) hogyan kellene támogatni, segíteni. A több mint tíz évet megélt (két tanulmánykötettel prezentált) Területfejlesztési Szabadegyetemre mint jó példára sem utalnak az anyagban. Persze itt is el lehet mondani, hogy ezekben az ügyekben is szorosabb kapcsolódás van az MRTT-hez, mint az RTB-hez. Úgy gondoljuk, hogy az RTB-nek nem csak az albizottságaiban kell erősítenie a fórumokat. Az Építőkockák városfejlesztési vetélkedő rotációs rendszerét felvetettük a legutóbbi MRTT elnökségi ülésen, de sajnos különösebb reakció nem érkezett rá. Úgy véljük, hogy például ez a kezdeményezés erősíthetné az oktató- és kutatóhelyek közötti kooperációt. A bizonytalan helyzet mindig lehetőséget ad az új irányok és stratégia kijelölésére. A közlemény töredezett kísérletet tesz a jövőpályák indulókészletének meghatározására.

Összefoglalva

Évek óta keressük az utat. A *Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete* (KRTK RKI) társadalmi és üzleti kutatásokban vállalt szerepe bővíthető lenne. Ugyanakkor a kutatóhálózat a megváltozott akadémiai és külső piaci feltételek miatt egyre inkább befelé fordulóvá vált, lelassult. Gyengült a kutatóhelyek közötti kooperáció, nem látni több kutatóhelyet is érintő, átfogó témák megjelenését. Jellemzően a nagy egyetemi központokban működő kutatóhelyek, doktori iskolák, egyetemi képzések alkotnak egységet. A felnövekvő generációk pedig az álláshelyek előre látható hiányában elfordulnak egyetemi képzéseinktől. Megélhetési gondokkal küzdő pályakezdő kutató pedig egyre kevesebb fiatal szeretne lenni, legyen bármilyen tehetséges is. Ezért is fontos a már kutatóként dolgozó fiatalok megőrzése és kiemelt támogatása. Megoldás lehet az interdiszciplinaritás és az erősebb nyitás az üzleti világ felé, a tudományközi in-

tegráló szerep felvállalása, a képző- és kutatóhelyek együttműködésének erősítése valamint tudománymarketing és a kommunikáció élénkítése.

Végezetül: bízunk a tanítványainkban, bízunk a tanítványainkra az új és vonzó kutatási témák, az új kutatóhálózati stratégia és az ezekhez illeszkedő oktatásfejlesztési stratégia megalkotását. Lux Gábor, Lengyel Balázs, Szabó Pál, Tóth Balázs István, Lukovics Miklós, Péntes János, Vas Zsófia, Lipták Katalin, Elekes Zoltán, Rácz Szilárd és még sok-sok fiatal tehetség aktivitása, együttműködése, új doktori témák meghirdetése jelentheti társaságunk és a magyar regionális tudomány továbblépését. Akár az általam felsorolt fiatal kutatók, akár mások irányításával, bevonásával gyűjtsék maguk köré más tudományterületek fiatal kutatóit és tárják fel saját földrajzi terük jelenlegi és jövőbeli problematikáját, alkossák meg tudományterületünk és az RKI új stratégiáját. Hallgassuk meg őket, ifjú regionalistákat és nem regionalistákat, vitassuk meg közösen gondolataikat a 2020-as MRTT vándorgyűlésen!

Irodalom

Központi Statisztikai Hivatal (2019): *A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban, 2018*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest